

Vodseďálek, Živan

[Ugrinovič, Dmitrij Modestovič. O specifičnosti náboženství]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná. 1964, vol. 13, iss. G8, pp. 180-182

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111728>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

I v druhé části jsou stati, s jejichž pojetím nelze plně souhlasit. Ve statích „Vychovávat mládež v lásce ku Komunistické straně Československa“ nebo „Příklad marxisticko-leninských revolucionářův vo výchově“ měl autor příležitost podat získané zkušenosti z práce dobrých učitelů i škol. Autor však řeší tyto problémy tak, že povrchním způsobem mluví o jednotlivých událostech z dějin strany a o činech revolucionářů a opomíjí, že v mladých lidech vypěstujeme lásku ke straně tím, že jim ukážeme, v čem jsou její odlišnosti od ostatních politických stran, jak strana pravdivě rozebírá vývoj společnosti a uskutečňuje vše pokrokové. Stejně tak zapomíná, že dnešní generaci musíme vedle minulosti strany především seznamovat s jejími dnešními i perspektivními cíli, neboť právě tato generace je bude uskutečňovat.

Rozhodujícím činitelem ve výchově jsou učitelé. Ukolem dnešního učitele je bojovat za všechno nové, politicky působit a vychovávat. To znamená v podstatě dosáhnout organického sepeťí náplně všech předmětů se světonázorovou výchovou. Co tedy rozumíme pod pojmem stranickosti ve vyučování a výchově? V podstatě lze říci, že na jedné straně stranickost spočívá v přísné vědeckosti probíraného učiva a na druhé straně v poukazu na jeho společenský dosah, na vztah k pokroku, k socialismu a komunismu v duchu zásad marxisticko-leninského světového názoru. Komunistická výchova vyžaduje zároveň neformální a tvořivý přístup učitele ke každodenní práci. Nový obsah, vyplývající z principu těsného spojení školy a výchovy se životem, s výrobou, vyžaduje nutně nové metody a formy práce. S metodou poučování, již často používáme při ideologické, politické a mravní výchově a při níž působíme především na vědomí a rozum žáka a neaktivizujeme jeho city a volní stránku, nevystačíme. Je proto jistě správné, že po organizační přestavbě školy, po přehodnocení učiva, vytvoření nových učebních plánů a nových učebnic pokračuje přestavba školy dále tak, že si všimá vlastní činnosti učitele vzhledem k žákovi. To je přirozený proces, který si vynutila vnitřní potřeba našeho školství. Je škoda, že autor pomíjí osnovy výchovné práce, které mají sebrát důležitou úlohu v rozvoji komunistické výchovy. Učitele by především zajímalo, jak dále rozvíjet výchovu ke stranickosti ve vyučovacím procesu. To by mnohem více pomohlo učitelům při promýšlení praktické výchovné práce.

Úkoly výchovy k vědeckému světovému názoru, ke komunistickému vztahu k práci, ke kolektivnosti jako složkám komunistické výchovy zobečňuje autor se znalostí věci i do hloubky. Velmi správně podtrhuje nutnost jednoty výchovného působení školy a rodiny. Nelze připustit, aby škola a rodina s veřejností stály proti sobě. Na sjednocení výchovného působení školy a rodiny závisí úspěch výchovy. Nutno skoncovat se stavem, že značná část pracujících podceňuje výchovu mladé generace. S tím souvisí i kvalitní práce SRPŠ, již nutno pokládat za významnou politickou činnost. Autor uvádí konkrétní příklady, kdy rozpor mezi školou a rodinou dezorientuje dítě, ztěžuje výchovu vůle a charakteru a vede dítě k pokrytectví.

V závěru publikace je zdůrazněna vedoucí úloha strany při výchovném procesu a úloha stranických organizací na školách. Autor vidí těžiště práce stranických organizací na školách v projednávání otázek zkvalitnění forem a metod vyučování i výchovy, problémy ideologické a politické výchovy učitelů. Úkoly stranických organizací jsou však širší, mají koordinovat výchovnou práci školy, pionýrské organizace, svazácké organizace, družiny a všech ostatních výchovných zařízení. Její činnost souvisí co nejtěsněji s řízením školy a vytvářením vhodných podmínek pro výchovu vůbec.

Kniha Komunistická stranickost vo výchově je přes uvedené nedostatky užitečná a je přínosem problematice komunistické výchovy. Je psána pěkným jazykem, v některých pasážích zbytečně mnohomluvným a málo konkrétním. K lepší úrovni práce by přispělo i uvedení dalších příkladů a zkušeností škol, vynikajících školských pracovníků z výchovné a vyučovací praxe, zejména jakými metodami, formami a prostředky je možno uskutečňovat jednotlivé principy komunistické výchovy. I tak je však možno publikaci doporučit pedagogům i veřejnosti, která má zájem o otázky komunistické výchovy mládeže.

Stanislav Zlomek

D. M. Ugrinovič: **O specifčnosti náboženství** (V překladu Edy Sládkové vydalo Nakladatelství politické literatury v Praze 1963).

Ugrinovičova knížka bude dobrou pomůckou pro naše propagandisty, kteří se zabývají otázkami náboženství, pokud se ovšem neomezí na tento neveliký spisek a pokud jej budou umět doplnit, případně korigovat pracemi jiných autorů a také ovšem vlastními zkušenostmi, získanými při styku s věřícími.

Nespornou předností Ugrinovičovy práce je přehledné uspořádání materiálu. Autor systematicky pojednává o sociálních základech existence náboženství, o specifčnosti náboženských

představ, o náboženské ideologii a psychologii, o kultu a v kapitole o ostatních formách společenského vědomí pak rozpracovává vztahy náboženství a vědy, morálky, umění, filosofie a politiky.

Druhou předností je to, že v dostatečné míře uvádí současné spisovatele zabývající se otázkami náboženství, a to jak ateisty, tak i obhájece náboženství z kapitalistických zemí i z SSSR. V této recenzi nemohu pochopitelně detailně probírat jednotlivé kapitoly a musím se omezit jen na to nejdůležitější, v čem podle mého mínění lze s autorem souhlasit, v čem by spisek potřeboval doplnění nebo v čem se autor pravděpodobně mýlí.

Pěkně jsou zpracovány stati o sociálních základech náboženství a o náboženství a vědě. Problematika vzájemných vztahů náboženství a politiky je naproti tomu tak rozsáhlá a spleťtá, že při omezeném rozsahu publikace autor ani nemohl jít do hloubky. Vážné zkoumání těchto vztahů by jednak vyžadovalo dostatečné historické dokumentace, jednak daleko širší zkoumání, neomezuující se především jen na vyznání křesťanská. Zvláštního rozboru by si pak nesporně zasloužily ty úseky dějin, kdy alespoň část kléru šla s lidem a byla nositelkou dobrotvorných pokrokových idejí; u nás např. v době husitské a v době obrození.

V úvodu autor upozorňuje, že se zabýval i některými otázkami, „které jsou v marxistické ateistické literatuře poměrně málo zpracovány (např. otázka náboženské psychologie a náboženských citů)“. Rozbor emocionálních prvků v náboženství je pak hlavně obsažen v kapitole o specifičnosti náboženských představ, o kultu, o morálce, o umění, ale i jinde.

Poněvadž i u nás pocítujeme nedostatek vědeckého zpracování emocionální sféry věřících, chtěl bych Ugrinovičovým názorům na tuto otázku věnovat poněkud více pozornosti.

Autor vychází jistě ze správného stanoviska, že „emocionální prožitky věřících mají jistou specifičnost a v souvislosti s tím je možno hovořit v jistém podmíněném smyslu i o „náboženských citech“. Tato specifičnost nespočívá (však) především v obsahu citů náboženského člověka, ale v jejich zaměření, v jejich objektu. V tom smyslu všechny emoce, spjaté s náboženskou vírou člověka, jsou projevem běžných lidských citů, kladných či záporných. — Předmětem emocionálního prožitku náboženského člověka je (však) vymyšlený, fantastický, nadpřirozený, tj. reálně neexistující objekt; je to duch, bůh, ďábel, čert atp.“ (Str. 53.)

Tuto myšlenku rozvádí pak autor na příkladu náboženského strachu, konkrétně na strachu ze smrti — a podle mého mínění ne právě nejšťastněji. Příčiny nezdaru jeho rozboru vidím především v tom, že ne dost jasně rozlišil strach reálný (tj. před smrtí) od strachu svým zaměřením fiktivního (tj. např. před božím soudem) — a dále, že tento nerozlišený citový komplex docela nedialekticky vytrhl z daleko širších citových souvislostí ať už zaměřením reálných nebo fiktivních, kladných nebo záporných.

Ugrinovič se totiž výhradně zaměřil na polemiku s názorem, že strach ze smrti může překonat: jen víra v boha a v nesmrtnost duše, přičemž uvažuje jen o „vlastní smrti“. Píše doslova: „Člověk se nejvíce bojí smrti tehdy, když pokládá vlastní „já“ za střed vesmíru, je-li základem jeho chování egoismus, když na ostatní individua pohlíží jako na prostředek zachování vlastního bytí.“ (Str. 55.)

Nemusíme dlouho uvažovat, abychom rozpoznali, že zde nejde za prvé o strach náboženský, ale o strach před objektivně existujícím procesem zániku jedince. Kromě toho se nám vynoří i další pochybnost: autor má sice jistě pravdu, že chorobný egocentrismus bývá jedním ze zdrojů strachu ze smrti, ale právě tak i sféra citů altruistických: umírající matka a nedospělé děti, tvůrce a nedokonalé dílo atd. atd. Nemluvě vůbec o tom, že nejde jen o smrt vlastní, ale často — a mám dojem, že alespoň stejně často — o strach z odchodu blízkých lidí, kde se opět reálné obavy u věřících mísí případně se strachem fiktivním (např. umírání nepokřtěného dítěte) nebo přecházejí v cit fiktivní naděje atp.

Na přílišném zjednodušení těchto složitých citových vztahů Ugrinovič ztroskotál nejen při rozboru „náboženského strachu“, ale i „náboženské lásky“. A řekl bych, že musel ztroskotat, poněvadž mu chyběl (a poněvadž chybí vůbec) solidní psychologický rozbor tzv. náboženských citů, jemuž by pochopitelně musel předcházet dlouhodobý a pracný vědecký průzkum. Teprve na jeho základě by pak filosof mohl oddělovat podstatné od nepodstatného a odvážit se celkového zhodnocení materiálů a příslušných obecných závěrů.

Jinak účelná a přehledná Ugrinovičova knížka, která kritickému propagandistovi jistě dobře poslouží, trpí bohužel zjednodušováním problémů i na jiných místech. Snad je to už dáno jejím posláním — být propagační příručkou — že autor ve snaze po stručnosti si leckde vypomáhá citáty, a to často i na místech, kde bychom potřebovali detailnější rozbor místo hotového závěru.

Někdy pak citáty nejsou dokonce ani vhodně voleny ani nejsou vhodně zasazeny do textu nebo jsou vytrženy z dobové či myšlenkové souvislosti, takže buď vůbec nevzní, nebo vzbudí zbytečné rozpaky. Jako příklad uvádím místo z kapitoly o náboženství a umění.

„Náboženský kult je nutno nahradit něčím reálným“ — píše Ugrinovič. „A zde připadá nejdůležitější úloha umění. N. I. Kalinin ve svém projevu na V. všesvazovém sjezdu uměleckých pracovníků 25. května 1925 uvedl velmi zajímavý výrok V. I. Lenina o této otázce: „Vzpomínám si, bylo to před pěti léty, byl jsem v bytě u Vladimíra Iljiče a tam jsme rozmlouvali o tom, čím nahradit náboženství. Vladimír Iljič soudil, že kromě divadla neexistuje žádná instituce, žádný orgán, kterým bychom mohli nahradit náboženství. Vždyť nestačí zničit náboženství a zbavit tak lidstvo hrozných pout náboženství; je třeba toto náboženství nahradit a soudruh Lenin říká, že místo náboženství zaujme divadlo. Z toho lze vidět, jak veliký význam přisuzoval Vladimír Iljič divadlu.“ (Str. 115—116.)

Domnívám se, že takto vytržená a ještě z druhé ruky by se neměly myšlenky klasiků uvádět. Vzpomínka soudruha Kalinina byla pět let stará a přednesl ji na uměleckém fóru v pětadvacátém roce. Ostatně, celý citát je samoúčelný, poněvadž autor sám se už dále Leninovy myšlenky o funkci divadla nedrží a nikam z ní nevychází. V následující větě jenom obecně konstatuje: „Abychom mohli úspěšně bojovat s náboženstvím, musíme umět *uspokojovat estetické potřeby lidí.*“

Nakonec ještě malé připomínky k českému vydání. Bylo by dobře, kdyby redakce Nakladatelství politické literatury připojovala k překladům i několik slov o autorech: co napsali, v kterém oboru zvláště pracují, co z nich bylo přeloženo atp. To, co je uvedeno na záložce českého překladu Ugrinovičova spisku, je poněkud stručnější obsah autorovy předmluvy, a nemá tedy pro čtenáře význam. Dělá se to běžně u beletrie (i u detektivek), ale domnívám se, že ještě důležitější by to bylo u vědeckých pracovníků.

Kritizovat překlad mi nepřísluší. Proto jenom stručně: až na některé omyly, které mohly být také zavineny v procesu výroby a které si čtenář celkem snadno opravi, mám dojem, že je věrný. Nemohu se ovšem zbavit dojmu, že překladatelka zdaleka nevyužila slovního a syntaktického bohatství češtiny, že se příliš držela ruského originálu, a že proto na některých místech vyzněl český text toporně.

Živan Vodsedálek

L. Korček—M. Šmejkal: **O nových tendencích v současnej buržoáznej politickej ekonomii** (VPL, Bratislava 1962, str. 196).

Důležitou formou třídního boje v dnešním období koexistence socialismu a kapitalismu je diskuse se soudobou buržoazní ideologií, zejména pak s její ekonomickou větví, tj. s buržoazní ekonomickou teorií. To ovšem předpokládá i solidní znalost těchto teorií. Naše literatura je však v tomto směru celkem chudá; původní literatura vlastně až dosud vůbec neexistovala. Čtenář byl odkázán buď na nečetné překlady nebo na originální literaturu sovětskou, z níž byla u nás vydána v r. 1959 menší *Bljumínova* práce *O soudobé buržoazní politické ekonomii* a v r. 1962 rozsáhlá práce od téhož autora *O krizi současnej buržoaznej politickej ekonomii*. Pracovník v oboru společenských věd, propagandista i student proto jistě vřele přivítali naši vlastně první původní přehlednou práci o současných buržoazních ekonomických teoriích od soudruhů *Korčeka* a *Šmejkala*. Nehledě již na sám kladný fakt, že se k napsání knihy spojili pracovníci obou našich vysokých ekonomických škol, pražské a bratislavské, můžeme rovnou říci, že jde o práci zdařilou. Autorům se úspěšně podařilo na nevelký počet stránek stěsnat hutný přehled hlavních směrů dnešní buržoazní politické ekonomie.

Svůj výklad začínají rozбором hlavních směrů tzv. tradiční buržoazní politické ekonomie, jejíž základy jsou ve vulgarizaci a v rozměňování klasiké školy, ve směrech, jež vznikly jednak v protiváze k ní, jednak již v protiváze k marxismu (historická škola a marginalistický směr). Trebaže se zde autor státi s. Korček vrací hodně hluboko do minulosti, není to práce zbytečná. Vždyť cílem dalšího výkladu je ukázat, že moderní teorie činí si nárok na „revolucionizování“ buržoazní politické ekonomie jsou nakonec variantami různých starých teorií.

Další kapitola je věnována rozboru účinků všeobecné krize kapitalismu na buržoazní politickou ekonomii. Autoři se zde zabývají zejména tím, jaké nové metody apologetiky musila buržoazní ekonomická teorie zvolit pod vlivem rozporů, jež ve všeobecné krizi vznikly, a zejména pak tím, jakou reakci vyvolal v buržoazní ekonomické teorii vznik a vývoj státně monopolistického kapitalismu. Celkem tedy zde jde o vylíčení předpokladů pro vznik „keynesovské revoluce“.

Keynesovskou a pokeynesovskou ekonomickou teorií se zabývají III. a IV. kapitola, v nichž jsou vloženy jednak hlavní rysy učení J. M. Keynesa, jednak jeho dnešní rozvinutí v teorii i v ekonomické praxi, zejména v USA. Kritika keynesovské teorie je výstižná. Přesvědčivě se tu ukazuje, že keynesovská „revoluce“ v buržoazní politické ekonomii, směřovala k obrodě